

Vad fungerar för att förebygga mobbning?

FAKTABLAD 2014:5

Skolmobbning kan förebyggas och befintliga mobbningsförebyggande program är en effektiv metod för detta ändamål – det visar en av de största utvärderingar av antimobbningsprogram som hittills har gjorts. Programmen fungerar dock olika bra beroende på vilka beståndsdelar som de kännetecknas av. Föräldrautbildning, ökad tillsyn av skolgårdar och disciplinära åtgärder har visat sig vara de mest effektiva komponenterna av antimobbningsprogram. Huruvida effekterna av de verksamma komponenterna kvarstår, om de skulle användas fristående från de program som de ursprungligen kommer ifrån, är outforskat. Detta talar för att programtrohet bör eftersträvas.

Den hitintills mest omfattande forskningsgenomgången av antimobbningsprogram i västvärlden, utförd av Ttofi & Farrington (1) finner att de utvärderade programmen, generellt sett, har effekt och kan minska skolmobbning. Översikten visar dock att programmen varierar i effektivitet och att hur verksamma de är beror på vilka komponenter de består av. Som särskilt effektiva komponenter utpekas föräldrautbildning, ökad tillsyn av skolgårdar samt disciplinära åtgärder. Metoden med ”kamratstödjare” visar motsatta effekter, vilket innebär att mobbningen kan öka om kamratstödjare används i antimobbningsarbetet. De program som består av minst elva komponenter visades vara mer effektiva än de som består av ett mindre antal komponenter. Rapportens slutsatser bygger på en systematisk översikt av 89 originalstudier med metaanalys. De inkluderade studierna har sammanlagt utvärderat 44 olika antimobbningsprogram. I genomsnitt lyckades programmen minska mobbningen med 20 procent. För svenska förhållanden innebär det, att med hjälp av antimobbningsprogram skulle cirka 10 000 av 50 000 barn som uppskattas vara utsatta för mobbning (2) kunna besparas det, ofta långvariga, lidande som utsatthet för mobbning innebär.

Likheter och olikheter i forskarnas rekommendationer

Skolverket gjorde ungefär samtidigt som Ttofi och Farrington (1) en utvärdering av det mobbningsförebyggande arbetet i Sverige (2). Arbetet genomfördes som en empirisk studie till skillnad från Ttofi och Farringtons systematiska översikt. Efter att ha utvärderat effekterna av sådana insatser vid 39 svenska

skolor har Skolverket konstaterat att inget av de åtta granskade antimobbningsprogrammen i sin helhet kan rekommenderas som ett redskap mot skolmobbning. Slutsatsen ter sig dock i viss mån spekulativ eftersom inget av programmen har kunnat undersökas i sin helhet. Alla de inkluderade skolorna tillämpade flera olika antimobbningsstrategier samtidigt, vilket medfört att programmen inte kunde urskiljas som enskilda insatser. Emellertid identifierar Skolverket, liksom Ttofi & Farrington, en rad effektiva komponenter. Likheter mellan resultaten gäller värdet av disciplinära åtgärder, ökad tillsyn av skolgårdar, personalutbildning, kooperativt lag och ett långvarigt och engagerat arbete. Båda undersökningarna visade att arbetet med ”kamratstödjare” kunde öka mobbningen. I motsats till Ttofi & Farringtons rapport anger Skolverket att föräldrautbildning inte har effekt.

Exakt vilka former av föräldraengagemang som har studerats av Skolverket är oklart men om dessa skiljde sig alltför mycket från de som har inkluderats av Ttofi & Farrington, så kan också resultaten bli olika.

Kan man i dagsläget "plocka russinen ur kakan"?

Kunskapen om effekten av att använda verksamma komponenter fristående från de program som de ursprungligen kommer ifrån och vilka konsekvenser som anpassningar medför för programmets effekter är obefintlig i litteraturen om mobbningsförebyggande arbete. Sådan kunskap skulle kunna ligga till grund för en framgångsrik metodutveckling (3). På grund av oklart kunskapsläge råder det olika uppfattningar bland forskare om huruvida det är önskvärt att strikt följa programmets inbyggda struktur eller inte. Medan hög metodtrohet, enligt en del forskare, är en av förutsättningarna för att en metod ska vara effektiv (4), anser andra att vissa anpassningar av program är oundvikliga eftersom programmen ofta utvecklas utan fullkomlig kunskap om de behov de avser att tillgodose eller de förhållanden under vilka de kommer att genomföras (5). Enligt Skolverket kan de verksamma komponenterna användas fristående och hur de ska väljas bör bero på den kontext i vilken de kommer att implementeras. Som Skolverket har påvisat i sin undersökning kan den kombinerade effekten av flera komponenter vara större än effekten av de individuella komponenterna. Föräldraengagemang exempelvis, trots att ha varit ineffektivt som en enskild del, bidrar, i samspel med verksamma komponenter, till att effekten av de verksamma komponenterna förstärks. Detta exempel tyder på att programmets effekter ofta uppstår genom synergier mellan dess olika beståndsdelar, vilket i sin tur innebär att anpassningar som genomförs utan kunskap om hur programmets komponenter samverkar för att åstadkomma den önskade effekten, kan äventyra programmets syfte.

Slutsatser

Den hittills mest omfattande genomgången av effekten av antimobbingsprogram i västvärlden påvisar att programmen, generellt sett, kan ge goda effekter. Generellt sett innebär att vissa program är mer framgångsrika än andra och

det som ökar sannolikheten för framgång är antalet effektiva inslag som ett program består av, ju fler desto bättre. Genom att analysera i vilken omfattning olika antimobbingsprogram innehåller de komponenter som är särskilt effektiva kan man uppskatta hur effektiva dessa program är i att förebygga mobbing.

I dagsläget saknas kunskap om effekten av att använda verksamma komponenter fristående från de program som de ursprungligen kommer ifrån. Det är därför säkrast att ha som målsättning att följa ett helt program i väntan på ny forskning och metodutveckling. Osäkerheten kring huruvida de funna resultaten gäller under svenska förhållanden kvarstår. Emellertid har effekten av de komponenter som har visats sig framgångsrika i att förebygga mobbing i den utländska studien också delvis bekräftats i Sverige.

Referenser

1. Ttofi MM, Farrington DP. Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology* 2011;7(1):27-56.
2. Skolverket. Utvärdering av metoder mot mobbing; rapport 353. Stockholm: Fritzes, 2011 (<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2498>)
3. Fox BH, Farrington DP, & Ttofi MM. Successful bullying prevention programs: Influence of research design, implementation features, and program components. *International Journal of Conflict and Violence* 2012; 6(2):273-283.
4. Mihalic S: The importance of implementation fidelity. *Emotional and Behavioral Disorders in Youth* 2004; 4:83-105.
5. Ridgely MS, Jerrell JM. Analysis of three interventions for substance abuse treatment of severely mentally ill people. *Community Mental Health Journal* 1996; 32:561-572.

Underlag för artikeln – Vad fungerar för att förebygga mobbing?